

הקדמה לספר שופטים

יחידה 1 - סקירה היסטורית וגיאוגרפית

4 ספר שופטים | הקדמה

2. לפניכם מפת ארץ ישראל. כתבו במחברותיכם היכן ישוב בני ישראל והיכן ישוב הנגננים. העתיקו את המספרים המציינים אזור התיישבות כנעני ואת המספרים המציינים אזור התיישבות ישראל.

3. מהו הצבע במפה המאפיין את אזור התיישבות הישראלים? מה הוא מבטא?

3 ספר שופטים | הקדמה

הקדמה

יחידה 1 - סקירה היסטורית וגיאוגרפית

1. סדרו במחברותכם את הארועים בציר הזמן שלפניכם על פי הסדר שבו התרחשו.

האירועים: מלחמת תמשת מלכי הדרום, יציאת מצרים, מות יהושע, הליכת ישראל במדבר ארבעים שנה, כניסת עם ישראל לארץ, מלחמת יריחו, מלחמת מלכי הצפון, חטא המרגלים, חלוקת הארץ לשבטים וההתנחלות בה, תקופת השופטים.

הקדמה

ספר שופטים הנו הספר השני בספרי נביאים ראשונים. כרקע להבנת הספר נפתח בסקירה היסטורית שתיתן מבט כללי על התקופה שבה עוסק הספר - החל ממות יהושע ועד ימי שמואל הנביא, שהיה השופט האחרון, ואחריו הוקמה מלכות ישראל בידי שאול. על פי המסורת, תקופה זו ארכה 366 שנה.¹

התכנים המרכזיים

כיצד הגענו לתקופת השופטים?

בתקופה זו לעם ישראל לא היה מלך. משה היה מעין מלך של עם ישראל ביציאה ממצרים, ויהושע היה המנהיג לאחר משה. לפני מותו, יהושע לא השאיר אחריו שום מנהיג שימשיך את דרכו. חוסר השלטון הוביל את העם לחוסר אחדות, וכן להתמודדות עם בעיות רבות ועם נפילות גדולות, שהמרכזית שבהן הייתה: "איש הישר בעיניו יעשה" (שופטים כ"א, כ"ה).

בנוסף, עצם הכניסה לארץ גורם לעם ישראל לבוא במגע עם עמי כנען, להיות מושפעים מהם ולחטוא כמוהם.

1 לא הארכנו בסוגיית מספר השנים, כיוון שישנן דעות שונות, אך כולן מתייחסות למספר שנים דומה.

עתה אנו מבינים את ההבדל הגדול בין תקופת יהושע לתקופת השופטים. דורו של יהושע עבד את ה' (שופטים ב', ז'). לעומת זאת, בתקופת השופטים עם ישראל עשה הרע בעיני ה' (ב', י"א-י"ב).

מה תפקידו של 'שופט'?

תפקידו של שופט בספר שופטים היה להנהיג את העם. השופט היה איש מתוך העם שרוח ה' פעמה בו, והוא יצא להושיע את עם ישראל מהצרות שהיה שרוי בהם. השופטים היו מבני שבטים שונים, וכל שופט היה שונה באופיו ובדרכי הנהגתו מהשופט שקדם לו ומזה שבא אחריו.

בשונה ממלך, המעביר את השלטון לבנו, השופט הגיע למדרגתו בזכות אישיותו המיוחדת, שגררה אחריו את השבטים. כמובן, המינוי אינו יכול להיות ללא עזרתו והסכמתו של הקב"ה.

סקירה התיישבותית של עם ישראל

אם נתבונן בהתיישבות של עם ישראל באותה התקופה בהשוואה להתיישבות הכנענית, נגלה מספר דברים מעניינים שיסבירו את הסיבות לאירועים בספר שופטים.

בחלקו הראשון של ספר שופטים נמצא היישוב הישראלי ברובו בהר חברון ובהר אפרים, המשתרעים מבאר שבע בדרום ועד עמק יזרעאל בצפון. גם בהרי הגליל נמצאו שטחים נרחבים בשליטת ישראל. לעומת זאת, העמקים - עמק בית שאן ועמק יזרעאל - מיושבים בכנענים. כמו כן, גם אזור מישור החוף לא נמצא בשליטה ישראלית מלאה. היתרון של הכנענים היה שהם היו בעלי תרבות חומרית מפותחת. דבר זה בא לידי ביטוי בשלטון מאוחד ובצבא מתקדם וחזק. עם ישראל היה בנוי משבטים שלא תמיד היו מאוחדים, דבר שגרם לפיזור שלטוני. כשאין מרכז שלטוני אחד כל שבט דואג לצרכיו או לשבטים הסמוכים. בחלק זה מדובר על עמי כנען שנגדם נלחמו בספר יהושע.

בחלקו השני של ספר שופטים סדרי הכוחות השתנו. בחלק זה עם ישראל מתמודד בעיקר מול הפלשתים. הפלשתים הם עמים שהגיעו מהאי כרתים ומחופי צפון הים התיכון והתיישבו במערבה של ארץ ישראל.

עמים אלו הגיעו לארץ ישראל כיוון שגורשו מארץ מולדתם. הם חיפשו מקום חדש שבו יוכלו להתיישב. הפלשתים היו לוחמים מיומנים ומאומני קרב (בעלי חרבות, חניתות וכידונים), ולכן במקומות רבים שהגיעו אליהם באזור הים התיכון הם ניצחו את העמים המקומיים.

עם ישראל היה עם של איכרים, וכוחו הצבאי לא יכול לעמוד כנגד הפלשתים, ולכן ניצחון על הפלשתים היה בגדר ישועת ה'.

הפלשתים הצליחו להתגבר על עמי כנען, וכך הכנענים הפכו לערים ולאזורים פלשתיים. תושבי ערים אלו הפכו לאויבי ישראל, והקשר ביניהם השפיע רבות על ישראל מבחינה חומרית ורוחנית.

כוחם החזק של הפלשתים סייע להם לשלוט על רוב שבטי ישראל.

המסרים העולים מן היחידה

1. **אופיו ומידותיו של המנהיג:** השופטים הם מנהיגים שהתעלו מעל המון העם, התאזרו בגבורה, ובעזרת ה' יצאו להושיע את ישראל.
2. **חובת כיבוש הארץ:** העם לא קיים את ציוויו של הקב"ה לכבוש את הארץ והשאיר מובלעות של עמי כנען בתוככי הארץ.

הצעות להמחשה ולהרחבה

1. כדי למקם את התלמידים בציר הזמן, יש לצייר את מהלך האירועים: יציאת מצרים, חטא המרגלים, הליכת ישראל במדבר ארבעים שנה, כניסת עם ישראל לארץ, מלחמת יריחו, מלחמת חמשת מלכי הדרום, מלחמת מלכי הצפון, חלוקת הארץ לשבטים וההתנחלות בה, מות יהושע, תקופת השופטים. ניתן לעשות זאת במספר דרכים:
 - א. טבלה על הלוח:** בעמודה אחת כותרת התקופה (תקופת דור המדבר, תקופת ההתנחלות, תקופת השופטים) ובעמודה שנייה - האירועים. בתקופת השופטים נשאיר את משבצת האירועים ריקה.
 - ב. בניית ציר זמן על הלוח:** מן האבות ועד לכניסה לארץ - המראה את התממשות ההבטחות לאבות.
2. תיאור גיאוגרפי - חשוב להראות לתלמידים ע"ג מפה היכן קיימים ריכוזים של התיישבות ישראלית והיכן ריכוזים כנעניים.

יחידה 2 - מבנה הספר ומטרותיו

5
ספר שופטים | הקדמה

יחידה 2 - מבנה הספר ומטרותיו

4. סדרו במחברתכם את המשפטים לפי הסדר:

- הקב"ה שולח שופט שיושיעם
- הקב"ה שולח את האויב שישלוט בהם
- חוזר חלילה
- עם ישראל זועק אל ה' שיושיעם
- עם ישראל עובד את האלילים

התחלה

5. לו הייתם צריכים לבחור את השופט שיהיג את עם ישראל, אילו תכונות אופי ומידות הייתם רוצים שיאפיינו את המנהיג?

מטרת הספר

מהי מטרתו של הספר? הגמרא בבבא בתרא (ט"ו, ע"א) כותבת ששמואל הנביא כתב את ספר שופטים. מתוך אופיו של שמואל ודרכיו ניתן להסיק שאין מטרת הספר לספר תיאורים היסטוריים בלבד, אלא לתת מבט רוחני על אירועי התקופה וללמדנו את השגחת ה' על עם ישראל.

נראה שהמטרה העיקרית של הספר היא לתאר את מעשי השופטים ואת ישועתם בעזרת ה', וזאת לאור המעשים המקולקלים של העם כתוצאה מהקשר שלהם עם עמי כנען, המשפיעים עליהם וגורמים להם לעבוד עבודת אלילים. לאורך כל הספר ניתקל במעגל: עם ישראל עובד את האלילים < הקב"ה שולח את האויב שישלוט בהם < עם ישראל זועק אל ה' שיושיעם < הקב"ה שולח שופט שיושיעם < וחוזר חלילה.

מבנה ספר שופטים

הספר נחלק לשלושה חלקים:

חלק ראשון: פרק א' - פרק ב' פסוק ה'

חלק זה נותן סקירה גיאוגרפית של הארץ ומדגיש אילו עמים יושבים בחלקיה השונים. למרות יכולתם לכבוש גם את השטחים המיושבים ע"י הכנענים, הסתפקו רוב שבטי ישראל בכריתת ברית עם הכנענים. דבר זה יוצר פתח לחטא ההליכה אחרי אלוהים אחרים.

חלק שני: פרק ב' פסוק ו' - פרק ט"ז

חלק זה הנו המרכזי בספר, והוא מתאר את המעגל שבו ישראל נתונים. בתחילה עם ישראל עושה הרע בעיני ה'. עקב זניחת ה', הם נמסרים בידי האויב, עד שלבסוף ה' מקים מושיע מעם ישראל והוא מושיע את העם.

חלק שלישי: פרק י"ז - פרק כ"א

בחלק זה מסופרים שני סיפורים המראים לנו עד כמה עם ישראל למד מדרכי הגויים - פסל מיכה ופילגש בגבעה.

המסרים העולים מן היחידה

1. **עזיבת ה' מביאה קללה לישראל:** עם ישראל צריך לעבוד את ה', ואם העם עוזב את ה' - שפע הברכה נסגר בפניהם ועמי הארץ שולטים בהם.
2. **התרחקות מדרכי הגויים:** אם עם ישראל מתקרב לגויים, הוא עלול ללמוד ממעשיהם וללכת בדרכיהם. התורה ציוותה ציוויים רבים כדי להרחיק אותנו מן הגויים, וחכמים הוסיפו עליהם, כגון פת גויים, חלב גויים, יין נסך, שמן גויים וכו'.

הצעות להמחשה ולהרחבה

1. ליצור הצגה שממנה נלמד על הבעייתיות הנוצרת כאשר אין מנהיגות ושלטון מרכזי. לדוגמה: חבורת ילדים מנסה לשחק במגרש בכדור, אך כיוון שאין מי שינהיג את החבורה, כל אחד רץ לכיוון אחר ולוקח את הכדור לפי רצונו. המצב השתנה כאשר הגיע למגרש אדם בוגר, שסידר וארגן זאת בדרך שבה כל הילדים יוכלו לשחק.
2. תיאור הגלגל החוזר בספר יהושע באמצעות תרשים על הלוח או באמצעות משל. לדוגמה: ילד מפריע בשיעור, המורה מעיר לו ומזמין את הוריו. הילד נהיה עצוב או כועס ומשוחח עם הוריו על כך, וכתוצאה מכך מתקן את דרכיו. המצב חוזר לקדמותו.